

geheel binnen de beslotenheid van zijn particuliere sfeer bleef. De acht jaren directeurschap van de 'Koninklijke' hadden hem intussen in de publieke sfeer geen goed gedaan: er was een geur van olie om hem komen te hangen. Kuyper zelf was gaan twijfelen of deze vermogende petroleum-magnaat wel zijn geschikte opvolger was als leider van de partij der 'kleine luyden'. Op zijn sterfbed werd hij door Colijn gerustgesteld. 'Ik voel', schreef Colijn hem, 'dat er een twijfel in uw hart rijzen kan of men, na uw verscheiden, wel de oude, beproefde paden zal blijven bewandelen. Daartegenover wens ik U voor Gods Aangezicht te verzekeren dat ik, in broederlijke eensgezindheid met Idenburg, al mijn krachten zal aanwenden om ons volk te houden op de paden die gij hebt gewezen. Binnen afzienbare tijd hoop ik al mijn krachten enkel en alleen aan die taak te gaan wijden.'¹

Anderhalf jaar later was het zo ver. Colijn had geen relaties meer met het bedrijfsleven. Maar werden 'de oude, beproefde paden' nog wel bewandeld? Zoals Colijn het Indische program van de Anti-Revolutionaire Partij afgebogen had van hetgeen Kuyper aanvankelijk geleerd had, zo trok hij ook het sociaal-economisch denken van het anti-revolutionaire volksdeel een richting op die niet die was van Kuyper of Talma. Opzet, laat staan boos opzet, lag hier niet aan ten grondslag. Colijn bleef wie hij gewoond was. Dat was de kern van de zaak. Hij had de wereld leren zien door de ogen van de groot-ondernemer; hij was, minder door theoretische bestudering dan door een geslaagd, een zeer geslaagd bestaan op een van de toppen van het internationale bedrijfsleven, van de juistheid van de klassiek-liberale economische beginselen overtuigd geraakt. Dat de economie van de wereld en van Nederland gebaat was bij vrijhandel; dat de Nederlandse overheid zo ver mogelijk het *laissez faire* in praktijk diende te brengen; dat zij vóór alles moest streven naar beperking van uitgaven, lage belastingen en evenwicht in de begroting, dat laatste ook als middel tot handhaving van de kredietwaardigheid van de staat en van de ruilwaarde van de gulden – aan deze en dergelijke opvattingen had de man die in de Indische bestuurspraktijk en in de directie van een van 's werelds grootste concerns zijn gaven ontplooid had, gaandeweg zijn hart verpand.

Het moge waar zijn dat de anti-revolutionairen hem als een der hunnen bleven beschouwen, spoedig deden de ondernemers, van welke richting ook, dat niet minder. Zij hadden er misschien meer reden toe, want Colijn personifieerde het anti-revolutionaire volksdeel minder dan Kuyper vóór of Jan Schouten na hem. Daarvoor had hij teveel van de wereld gezien en

¹ Brief, 16 okt. 1920, van Colijn aan Kuyper, aangehaald door de Wilde en Smeenk: *Het volk ten baat*, p. 406.